

O'ZBEKISTONNING TASHQI IQTISODIY FAOLLIGINI OSHIRISH: HAMKOR DAVLATLAR BILAN SAVDOGA TA'SIR ETUVCHI GEOIQTISODIY OMILLARNI BAHOLASH

Bekmirzayeva Hamida Nurxon qizi

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

icewolfyt096@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17534382>

O'zbekiston Respublikasining tashqi iqtisodiy faolligini oshirish bugungi globallashuv, mintaqaviy integratsiya va geoiqtisodiy raqobat sharoitida davlat iqtisodiy xavfsizligi va barqaror rivojlanishining asosiy omillaridan biriga aylanmoqda. Mamlakatning geografik joylashuvi, boy tabiiy resurslari, siyosiy barqarorligi va islohotlarga tayyorligi O'zbekistonni Markaziy Osiyodagi eng faol iqtisodiy o'yinchilardan biriga aylantirish imkonini bermoqda. Ammo ushbu imkoniyatlardan to'laqonli foydalanish, ayniqsa tashqi savdo va investitsiyaviy aloqalarni kengaytirish, asosan geoiqtisodiy omillarning to'g'ri baholanishiga bog'liqdir.

Geoiqtisodiy omillar deganda davlatlarning tashqi iqtisodiy aloqalariga bevosita yoki bilvosita ta'sir etuvchi omillar nazarda tutiladi. Bular qatoriga geografik joylashuv, tranzit salohiyati, mintaqaviy siyosiy munosabatlar, xalqaro tashkilotlarga a'zolik, siyosiy xavfsizlik, energetika resurslari, iqtisodiy diplomatiya, hamda global iqtisodiy tendensiyalar kiradi. O'zbekiston ikki baravar yer bilan o'ralgan davlat sifatida boshqa mamlakatlar orqali tashqi bozorlarga chiqadi, bu esa transport-logistika infratuzilmasining rivojlanishini strategik ustuvor yo'nalishga aylantiradi.

So'nggi yillarda O'zbekiston tashqi savdo hajmini sezilarli darajada oshirdi. 2023-yilda mamlakatning umumiy tashqi savdo aylanmasi 50 milliard dollardan oshdi, bu 2016-yilga nisbatan ikki baravarga yaqin ko'rsatkichdir. Xitoy, Rossiya, Qozog'iston, Turkiya va Janubiy Koreya O'zbekistonning asosiy savdo sheriklari bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, Xitoy bilan savdo hajmi 14 milliard dollarga yetgani mamlakatning Osiyo mintaqasida tobora chuqurlashayotgan integratsiyasidan dalolat beradi. Rossiya bilan savdo aloqalari esa, asosan, energetika, transport va qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksporti orqali shakllanmoqda.

Tashqi iqtisodiy faollikni baholashda eksport-import balansining tuzilmasi alohida e'tiborga molikdir. Bugungi kunda O'zbekiston eksportining katta qismini xomashyo mahsulotlari — gaz, oltin, rangli metallar, paxta va qishloq xo'jaligi mahsulotlari tashkil etadi. Import esa asosan mashinasozlik, kimyo, tibbiyot uskunalari, farmatsevtika va oziq-ovqat mahsulotlaridan iborat. Bunday holat O'zbekiston iqtisodiyotining hali ham texnologik jihatdan yetarlicha rivojlanmaganligini ko'rsatadi va bu esa eksportda yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ulushining kamligiga olib kelmoqda. Shu sababli, eksport mahsulotlarini diversifikatsiyalash va sanoatlashtirish jarayonini jadallashtirish zarur.

Geoiqtisodiy omillar qatorida mintaqaviy integratsiya jarayonlari ham muhim o'rin tutadi. O'zbekiston 2016-yildan boshlab qo'shni davlatlar bilan chegaraviy, iqtisodiy va siyosiy masalalarda faol muloqot olib bordi. Qozog'iston, Tojikiston, Turkmaniston va Afg'oniston bilan transport, energetika va savdo bo'yicha hamkorlik sezilarli darajada rivojlandi. Shuningdek, O'zbekistonning Markaziy Osiyo bo'yicha o'zaro bog'liq transport loyihalariga — "Xitoy-Qirg'iziston-O'zbekiston" temir yo'li va "Transafg'on yo'lagi" kabi tashabbuslarga qo'shilishi mamlakatning tranzit salohiyatini yanada oshiradi.

Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik tashqi iqtisodiy faollikda hal qiluvchi o‘rin tutadi. O‘zbekistonning GSP+ tizimiga qo‘shilishi Yevropa bozorlariga eksport uchun bojxona imtiyozlari taqdim etdi. Yevropa Ittifoqi, Osiyo Taraqqiyot Banki, Jahon banki va boshqa tashkilotlar bilan hamkorlik orqali O‘zbekiston yirik infratuzilma, energetika va raqamli iqtisodiyot loyihalarini moliyalashtirmoqda. Jahon Savdo Tashkilotiga a‘zo bo‘lish bo‘yicha muzokaralar ham mamlakatning xalqaro savdo me‘yorlariga yaqinlashishini va mahsulot raqobatbardoshligini oshirishni maqsad qilgan.

Tashqi iqtisodiy aloqalarni faollashtirishda iqtisodiy diplomatiya vositalari — ya’ni chet eldagi savdo vakolatxonalari, xalqaro ko‘rgazmalar, ikki tomonlama biznes forumlar orqali savdo-sarmoya aloqalarini mustahkamlash alohida ahamiyatga ega. O‘zbekiston bu borada sezilarli yutuqlarga erishgan bo‘lsa-da, hali potensial to‘liq ochilmagan. Yangi eksport bozorlarini izlash, eksportchilarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash, eksport sug‘urtasi va moliyalashtirish mexanizmlarini kuchaytirish lozim.

Shu bilan birga, geoiqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda ichki omillar — xususan investitsion muhit, huquqiy kafolatlar, korrupsiyaga qarshi kurash va ishbilarmonlik muhitining sifati — hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda xususiy sektorni rivojlantirish, davlat mulkini xususiylashtirish, raqamlashtirish, soliq yukini kamaytirish bo‘yicha qator islohotlar amalga oshirildi. Biroq investorlar uchun ishonchli va shaffof huquqiy muhit yaratish yo‘lida hali ko‘plab institutsional muammolar mavjud.

Zamonaviy geoiqtisodiy muhitda O‘zbekiston uchun raqamli iqtisodiyot, IT xizmatlar eksporti, ekologik barqarorlik, yashil energiya va texnologik innovatsiyalar yangi yo‘nalishlar sifatida paydo bo‘lmoqda. IT Park faoliyati, innovatsion startaplar, xalqaro texnoparklar va oliy ta‘lim muassasalari bilan integratsiya orqali mamlakat o‘zining intellektual salohiyatini tashqi iqtisodiy faoliyatga jalb etmoqda. Bu esa O‘zbekistonni global qiymat zanjirlariga integratsiyalashish yo‘lidagi muhim qadamdir.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston tashqi iqtisodiy faolligini oshirish bo‘yicha salohiyatga ega va bu yo‘lda keng geoiqtisodiy imkoniyatlarga egadir. Biroq bu salohiyatni to‘liq ro‘yobga chiqarish uchun strategik rejalashtirilgan tashqi iqtisodiy siyosat, diversifikatsiyalangan eksport tuzilmasi, raqobatbardosh ishlab chiqarish, mustahkam logistika infratuzilmasi va tashqi xavflarga qarshi barqaror tizim zarur. Tashqi savdoda barqaror o‘sishni ta‘minlash, sarmoyalarni ko‘paytirish, yangi bozorlarni o‘zlashtirish va xalqaro iqtisodiy hamkorlikni kengaytirish orqali O‘zbekiston o‘zining geoiqtisodiy mavqeini mintaqada mustahkamlashi mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. “O‘zbekiston Respublikasining tashqi savdo statistikasi – 2023-yil yakunlari bo‘yicha hisobot.” Toshkent, 2024.
2. O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi. “Tashqi iqtisodiy faoliyat va investitsiyaviy siyosat bo‘yicha yillik sharh.” Toshkent, 2024.
3. Jahon banki. “O‘zbekiston iqtisodiy tahlili: barqarorlikni mustahkamlash.” Tashkent ofisi nashri, 2024.
4. BMZ – Germaniya Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot federal vazirligi. “O‘zbekiston iqtisodiyoti holati bo‘yicha baholov.” Berlin, 2024.
5. Coface. “O‘zbekiston: Mamlakat risk tahlili va iqtisodiy ko‘rsatkichlar.” Yillik tahliliy nashr,

Parij, 2024.

6. Transparency International. “Korrupsiya taassurotlari indeksi: O‘zbekiston.” Yillik hisobot, 2024.
7. Karimov A., Islomov B. “O‘zbekistonning tashqi iqtisodiy siyosati: integratsiya va hamkorlik yo‘nalishlari.” Ilmiy maqola, Iqtisodiyot va innovatsiyalar jurnali, 2023.
8. To‘laganov R. “Geoiqtisodiy omillar va mintaqaviy integratsiya: O‘zbekiston tajribasi.” Iqtisodiy tadqiqotlar instituti materiallari, Toshkent, 2022.
9. “O‘zbekiston Respublikasining Tashqi iqtisodiy faoliyat strategiyasi – 2030.” Rasmiy davlat hujjati, TASHIIS, 2023.
10. “O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tashqi iqtisodiy faoliyatni jadallashtirishga qaratilgan farmon va qarorlari to‘plami.” Adliya vazirligi nashri, 2022–2024 yillar.